

jo tėvas Jeronimas Chodkevičius. Jeronimas Chodkevičius buvo Žemaičių seniūnas 1545–1561 m., o Jonas Chodkevičius šias pareigas ėjo 1563–1579 m.

Po Jono Chodkevičiaus mirties (1579 m.) Grūstės valsčiaus valdos atiteko jo sūnui Jonui Karoliui Chodkevičiui, kuris vėliau tapo garsiu karvedžiu, statė Kretingą, įsteigė jėzuitų kolegiją Kražiuose.

Tolimesnį Grūstės valsčiaus ir Bareikių miesto likimą iš dalies liudija ši citata: „1596 m. J. K. Chodkevičius užstatė už 2 000 kapų lietuviškų grašių skolą Žemaičių vyskupystės kapitulai bei seminarijai Telšių pavieto Grūstės valsčiuje Ketūnų, Rumšaičių, Šerkšnėnų ir Uikių kaimus. Šios valdos taip ir nebegrižo jų savininkui“ (Kiaupienė J., „Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.“, Vilnius, 1988.). Pasikeitus turto savininkams, dažnai pasikeičia ir planai, kaip jį naudoti. Tikėtina, kad Bareikių miestas, praradęs savo šeimininko dėmesį, išnyko savaime, be švedų pastangų (viena iš versijų yra, kad miestą sugriovė švedai), kaip dabar mūsų akyse nyksta ir dalis praeityje klestėjusių dvarų sodybų.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Kanarskas J., „Chodkevičiai (Katkevičiai)“, *Žemaičių žemė*. Prieiga per internetą: <https://byt.lt/UoQQq>.

2. Kiaupienė J., *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.*, Vilnius, 1988: <https://byt.lt/fyTvB>.

3. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto privilegija, kuria Žemaičių seniūnui Jonui Chodkevičiui dovanojama Ginteliškės ir Grūstės valsčius Žemaitijoje su 91 kaimu. 1568-08-05: <https://byt.lt/TIVAk>.

4. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto raštas, kuriuo Jonui Chodkevičiui dovanojamas didelis Grūstės valsčius Žemaitijoje. 1568-12-09: <https://byt.lt/m0vvA>.

5. „Valakų reforma“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://byt.lt/EZV7J>.

6. *Vilniaus viešosios bibliotekos rankraščių skyrius* [pirmas leidimas], Vilnius, 1871: <https://byt.lt/Y9XV8>.

7. *Vikipedija*, „Seda in topographic maps“ (Žemėlapis K17. Seda, 1918): <https://byt.lt/d53rm>.

Dailininkas KAZYS VARNELIS (1917–2010)

Parengė Gintautas ČIŽIŪNAS

Kazys Varnelis apie 2006-uosius metus. Danutės Mukienės nuotrauka

Kazys Varnelis – tapytojas, skulptorius, vėlyvojo modernizmo atstovas, vienas iš abstrakčiosios raiškos pradininkų lietuvių dailėje, profesorius (1973), Vilniaus dailės akademijos garbės daktaras (1993), kolekcininkas, bibliofilas, JAV architekto Kazio Varnelio tėvas. Jis gimė 1917 m. lapkričio 25 d. Alsėdžiuose (Plungės raj.) Žemaitijoje garsaus liaudies menininko, tapytojo, skulptoriaus, dievdirbio Kazimiero Varnelio (1871–1845) ir talentingos audėjos Teofilės Domarkaitės-Varnelienės šeimoje.

Kazys vaikystėje tapyti, drožinėti mokėsi stebėdamas, kaip dirba tėvas. Dailę pradėjo studijuoti Kauno meno mokykloje. Ten, vadovaujamas dailininko Stasio Ušinsko (1905–1974), 1941 m. baigė Dekoratyvinės tapybos studiją. Tuo laikotarpiu jis

per atostogas dalyvaudavo studentų ekspedicijose. Vykstant joms piešdavo, fotografuodavo ir rinkdavo liaudies meno dirbinius muziejams. Tada jis susidomėjo kolekcionavimu. Baigęs studijas kurį laiką dirbo piešimo mokytoju, Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės instituto instruktoriumi, 1941–1943 m. vadovavo Kauno mieste veikusiam Bažnytinio meno muziejui.

Savo kūrybinio kelio pradžioje – prieškario ir karo metais – domėjosi Art deco („*Arts Décoratifs*“) stiliumi ir sukūrė šio stiliaus bei kubizmo, konstruktvizmo bruožų turėjusių piešinių, figūrinių kompozicijų, tarp jų ir istoriniam bataliniam žanrui priskiriamą paveikslų ciklą „Rūdavos kautynės“ (1938 m.), įtaigiai perteikusį 1370 m. netoli Karaliaučiaus vykusio ir įvairių autorių aprašyto Rūdavos mūšio, kuriame dalyvavo LDK valdovai Algirdas, Kęstutis, Vytautas ir Jogaila, vaizdus.

Susiklosčius palankioms aplinkybėms, pasiėmęs savo vertingiausius kūrinius, Kazys 1943 m. išvyko į Austriją.

K. Varnelis. Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuolyno Putname (CT) koplyčia. 1952 m. Nuotrauka iš leidinio „Draugas“ (2021 m. kovo 24 d. numeris). Adresas internete: <https://www.draugas.org/parodoje-begalybes-link-dar-nematyti-kazio-varnelio-piesiniai-ir-eskizai/>

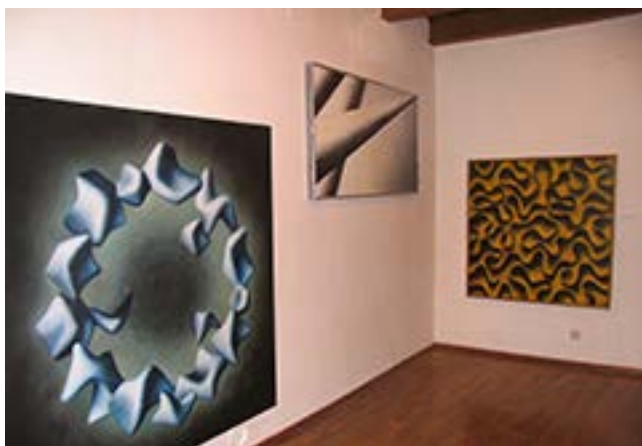
Vienos dailės akademijoje 1943–1945 m. stažavosi pas austrų tapytoją ir meno pedagogą Herbertą Dimmelį (*Herbert Dimmel*, 1894–1980).

1946–1949 m. K. Varnelis gyveno Vokietijoje, 1948 m. buvo Pasaulio lietuvių dailininkų ir architektų sąjungos valdybos narys.

Lemtingu jo gyvenime tapo Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemės sostinėje Štutgarte (*Stuttgart*) įvykęs susitikimas su gydytoju, modernaus meno kolekcininku, kino veikėju Ottomaru Domnicku (*Ottomar Wolfgang Johannes Domnick*, 1907–1989), kuris jį paskatino daugiau dėmesio skirti naujausiomis meno tendencijomis ir kolekcionuoti kultūros vertybes.

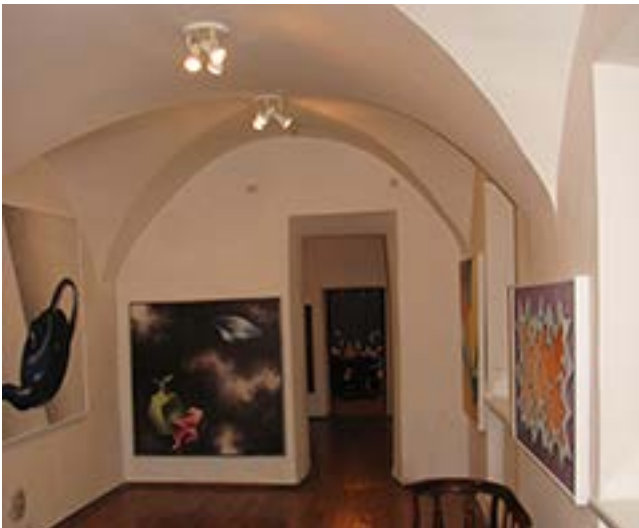
1949 m. K. Varnelis persikėlė gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas, įsikūrė Čikagos mieste (*Chicago*) ir ten tais pačiais metais įsteigė bažnytinio meno dirbtuves. Čia jis Čikagos, Klivlando, Putnamo lietuvių katali-

(Nukelta į 16 p.)

Kazio Varnelio kūriniai K. Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

Kazio Varnelio kūriniai K. Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

kų bažnyčioms sukūrė nemažai vitražų, altorių, Kryžiaus kelio stočių, kitų interjero detalių. Netruko jis įsijungti ir į Čikagos lietuvių kultūrinį gyvenimą, tapo čia kūrusių dailininkų bendruomenės nariu.

1951 m. K. Varnelis pradėjo tapyti abstrakčias kompozicijas. Nuo 1958-ųjų jis dalyvavo grupinėse dailės kūrinių parodose, o vėliau (nuo XXa. 8deš.) jau rengė ir personalines kūrybos parodas.

Jos yra vykusios Čikagoje (1970 m.); 1974 m. – Milvokyje (*Milwaukee*); 1975 m. – Ajovijoje (*Iowa City*). Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, jos buvo pradėtos rengti ir Lietuvoje: 2005 m. – Druskininkuose; 1988, 2002 m. – Vilniuje. Dvi dailininko kūrybos parodos 2017 ir 2023 m. Vilniuje surengtos jau po jo mirties.

1968–1979 m. K. Varnelis buvo Čikagos kole-

Ekspонатai iš Kazio Varnelio surinktų ir Lietuvai padovanotų kolekcijų Kazio Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

džo dailės dėstytojas. 1973 m. čia jam buvo suteiktas profesoriaus vardas.

XX a. 7-ojo dešimtmečio viduryje K. Varnelio kūryboje pradėjo dominuoti minimalizmas. Šio laikotarpio darbuose ritmiškai pasikartoja geometrinės formos, dominuoja dvispalvis koloritas. Tai ryšku jo paveiksluose „Pulsuojantys segmentai“ (1967m.). „Ritmo refleksijos“ (1968 m.). Pasak tyrinėtojų, šis periodas buvo ypač svarbus dailininko kūryboje: susiformavo originalus jo tapybos stilius, vienijantis konstruktyvizmo, minimalizmo ir optinės dailės elementus. Tuo laikotarpiu K. Varnelis tapo ir vienu iš Čikagos moderniojo meno lyderių. Vėliau, jau 8 dešimtmetyje, dailininkas savo kūrinuose vis daugiau dėmesio ėmė skirti oparto raiškai,

cilindro motyvams. Tarp tokių darbų yra kompozicijos „Utopija“, „Vibrato“ (abu 1972 m.), „Mėlynasis asambliažas“, „Oktagonas“ (abu 1973m.). Dar vėliau, 9 dešimtmetyje, jis kartu su geometrinėmis abstrakcijomis jau kūrė ir biomorfinių formų abstrakcijas. Tuo laikotarpiu tapo laisvesnė jo paveikslų plastinė kalba, atsirado architektūrinių motyvų, organinės kilmės formų. Tarp tokių kūrinių yra „Utopija II“ (1984 m.), „Ka“ (1987 m.), „Didžioji kompozicija“ (1989–1997 m.), ciklas „Pasivaikščiojimai“ (1989–1999). Dažniausiai jis tapydavo akrilo dažais ant drobės. K. Varnelis yra sukūręs ir natiurmortų, minimalistinių skulptūrų iš medžio.

Didžiausio pripažinimo sulaukė jo dekoratyvūs,
(Nukelta į 18 p.)

Viršuje ir kairėje – Kazio Varnelio surinktų knygų bibliotekos, Kazio Varnelio namuose-muziejuje, fragmentai. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

Iš kairės: eksponatai iš Kazio Varnelio surinktų dailės kolekcijų Kazio Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m.; Lietuvos literatūros ir meno tyrinėtoja, humanitarinių mokslų daktarė Irena Kostkevičiūtė (1927–2007) ir dailininkas Kazys Varnelis (2010) Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje 2006 metais. D. Mukienės nuotraukos

abstrakcionistiniai, geometrizuotų formų kūriniai, kurie perteikia optinę trijų matavimų iliuziją. Daugelyje K. Varnelio kūrinių yra ryški gimtojo žemaičių krašto tradicinio liaudies meno ir spalvų įtaka. Kai kurie jo kūriniai savitai perteikia žemaičių raštų subtilumą ir grožį.

Dabar didžioji dalis K. Varnelio sukurtų darbų saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Jų turi ir Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Žemaičių dailės muziejus, Guggenheimo muziejus Niujorke, Šiuolaikinio meno muziejus Čikagoje ir keletas

kitų pasaulyje žinomų muziejų. Meniniko darbų yra ir privačiose kolekcijose.

K. Varnelis daug dėmesio skirdavo kolekcionavimui. Gyvendamas JAV jis sukaupe dideles ir itin vertingas meno kūrinių, tarp jų Vakarų Europos senosios grafikos, tapybos, skulptūros, baldų, Tolumųjų Rytų meno, kolekcijas, didžiulę knygų biblioteką ir žemėlapių rinkinį. Daugiausiai kaupė lituanistiką. Šioje srityje buvo profesionalas, menkaverčiai darbai į jo rinkinius nepatekdavo. Ekspozitai pas jį keliaudavo iš įvairių pasaulio šalių.

1978 m. Kazio ir Gabrielės Varnelių šeimai per-

sikėlus gyventi į kitą JAV pakraštį – vakarų Masačusetso (*Massachusetts*) Stokbridžo mieste esančią Villa Virginia sodybą, jų namai tapo panašūs į muziejų, kuriuose apsilankęs galėjai pamatyti didelę dalį K. Varnelio surinktų meno vertybių, knygų ir žemėlapių bei jo paties kūrinių.

Dailininkas bendradarbiavo spaudoje. Jis yra paskelbęs straipsnių apie M. K. Čiurlionio ir savo paties kūrybą, straipsnių kitomis temomis.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, K. ir G. Varneliai nutarė sugrįžti gyventi į Lietuvą ir jai padovanoti savo sukauptas kultūros vertybių kolekcijas bei paties K. Varnelio kūrinių su sąlyga, jei Vilniuje bus skirtos šioms vertybėms saugoti, eksponuoti ir dailininko šeimai gyventi tinkamos patalpos. Tokias Vilniaus miesto taryba K. Varneliui skyrė 1993 m. Vilniaus senamiestyje, šalia miesto rotušės, t. y. vadinamuosius Mažosios gildijos ir Masalskio namus (adresas: Didžioji g. 26). Padedant Lietuvos kultūros ministerijai, Lietuvos nacionaliniam muziejui, šios patalpos buvo suremontuotos ir pritaikytos muziejinei veiklai bei dailininko šeimos gyvenimui. 1997 m. K. ir G. Varneliai sugrįžo gyventi į Lietuvą, o jau kitais metais, 1998-aisiais, Kazio Varnelio namai-muziejus (Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicinis padalinys) atvėrė duris lankytojams. Tai buvo pirmasis kolekcininko muziejus Lietuvoje ir vienintelis menai skirtas Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys.

Dailininko valia, jis iš pradžių buvo pusiau uždaras. Anksčiau, norint patekti į šį muziejų, apie vizitą reikėdavo pranešti ir dėl jo susitarti iš anksto telefonu. Lankytojus pasitikdavo, ekskursijas pravedavo muziejaus darbuotojai. Dailininkas tapydavo, kita kūrybine veikla užsiimdavo tame pačiame pastate jam įrengtoje kūrybinėje studijoje.

Muziejuje esančiose ekspozicinėse salėse (jų čia daugiau negu 40) lankytojai turėdavo galimybę susipažinti su K. Varnelio kūryba, jo garsiosiomis optinio meno kompozicijomis, surinktomis vertingomis Vakarų Europos skulptūros ir tapybos, senosios grafikos, istorinių baldų, žemė-

Viršuje ir kairėje – dailininko studijos fragmentai Kazio Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

lapių, Tolimųjų Rytų meno kolekcijomis, turtinga, senųjų knygų biblioteka, kurioje apie 10 tūkstančių knygų.

Dabar muziejus veikia trečiadieniais–penktadieniais nuo 10 iki 18 valandos. Bilietą įsigiję lankytojai gali savarankiškai aplankyti 14 iš 34 muziejaus ekspozicinių salių. Likusi muziejaus dalis lankoma tik su gidu, užsisakius ekskursiją. Jos būna apžvalginės (iki 1,5 val. trukmės) ir išplėstinės, kai aplankoma biblioteka ir dailininko studija (iki 2 val.). Išsami informacija apie tai pateikiama Lietuvos nacionalinio muziejaus interneto svetainėje adresu: <https://lnm.lt/muziejai/kazio-varnelio-namai-muziejus>.

K. Varnelio kūryba ir jo kultūrinė veikla 1969 m. ir 1974 m. įvertinta Čikagos dailės instituto Vielehr premija, o 1975 m. dailininkui skirta prestižinė Nacionalinė meno fondo stipendija (*National Endowment for the Arts*). 1997 m. – Pasaulio lietuvių bendruomenės dailės fondo premija. Už nuopelnus Lietuvai K. Varnelis 1998 m.

(Nukelta į 20 p.)

apdovanotas Gedimino ordino Riterio kryžiumi, o 2007-aisiais – Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro kryžiumi. 2000 m. jam įteikta Vilniaus miesto tarybos skiriama Šv. Kristoforo statulėlė.

Kazys Varnelis mirė 2010 m. spalio 29 d. Vilniuje. Jis palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje. Čia 2015 m. amžinam poilsiui atgulė ir jo žmonos Gabrielės palaikai.

NAMAS, KURIAME VEIKIA KAZIO VARNELIO NAMAI-MUZIEJUS

Atskiro apsilankymo muziejuje verta pažintis su patalpomis, kuriose eksponuojama K. Varnelio kūryba bei jo surinktos vertingos kolekcijos. Daugelis apsilankę šiame muziejuje, sako, kad jis primena įspūdingais meno kūriniais pripildytą šventovę.

Muziejui skirti dviejų aukštų XV amžiaus pradžia–XVII amžiumi datuojamo Vilniaus gotikos ir renesanso stiliaus bruožų turinčio statinio fasadinė pusė – Didžiojoje gatvėje. Čia – pagrindinis įėjimas į muziejų bei pirmojo ir antrojo aukšto vakarų pusėje šviečiantys langai. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad namas visai nedidelis, bet, psižvalgius po vidų paaiškėja, kad šis per dvi posesijas išsidėstęs net keliasdešimt kambarių turintis iš vakarų į rytus einantis statinys – lyg koks didžiulis išsiraizgęs labirintas. Jis suformuotas iš anksčiau buvusių dviejų atskirų, pasak tyrėjų, net 10 kartų savo išvaizdą keitusių, atnaujintų ir plėstų pastatų, t. y. Mažosios gildijos ir vadinamojo Masalskio arba Pirklio namo. Juose stebina išlikusios nišinės, skliautuotos patalpos, senosios architektūros detalės, autentiška virenė, gotikinis tualetas, įspūdingi gotikiniai rūšiai.

Mažosios gildijos namas datuojamas XIV a. pab.–XV a. pradžia. Iš pradžių jis priklausė pirkliai Mamoničių giminei, vėliau – Maksimovičiams. Jie šį namą ar jo dalį 1608 m. perleido dešimčiai Vilniaus miesto pirkliai. XVII a. pab.–XIX a. pr. pastatas priklausė bazilijonams, vėliau – stačiatikių Šventosios Dvasios vienuolynui. Čia yra veikusios amatininkų dirbtuvėlės, įvairios užkeigos ir krautuvių, buvo sandėliuojamos prekės, spėjama, kad antrajame aukšte kurį laiką buvo pirkliai viešbutis.

Masalskių / Pirklių namas, kurio šeimininkai yra buvę Masalskiai, Tšėčiakai, Davidovičiai, Domanskiai, pastatytas XVI–XVII amžių sandūroje. Ilgą laiką jo antrasis aukštas buvo pritaikytas gy-

Vilniaus Didžiosios gatvės fragmentas. Dešinėje – pastatas, kuriame veikia Kazio Varnelio namai-muziejus. D. Mukienės nuotrauka

venamosioms patalpoms, o pirmajame aukšte veikė parduotuvės, vaistinė. Pastatą 1749 m. didžiojo Vilniaus gaisro metu stipriai nuniokojo ugnis, bet vėliau jis buvo atstatytas.

KAZIO VARNELIO KŪRINIAI PALANGOS BURMISTRO JONO ŠLIŪPO MUZIEJUJE

2023 m. lapkričio 8 d. po remonto Palangoje vėl pradėjęs veikti Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicinis padalinys Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus (adresas: Vytauto gatvė 23A) pakvietė į čia surengtą parodą „Tapatybė ir forma. Kazio Varnelio kūryba Jono Šliūpo muziejuje“. Anonsuodamas ją muziejus rašė, kad šiai parodai iš Vilniaus atvežti „rinktiniai Kazio Varnelio namų-muziejaus eksponatai – paties Kazio Varnelio oparto kūriniai ir muziejaus fonduose saugomi etnografinės tekstilės artefaktai.“

Eksponuojant Varnelio kūrybą Šliūpo muziejuje aktualizuotos dvi iškilios su Žemaitija tiesiogiai susijusios, kurį laiką JAV gyvenusios asmenybės – iš Plungės rajono Alsėdžių miestelio kilęs dailininkas, kolekcininkas, bibliofilas Kazys Varnelis (1917–2010) ir jau minėtas Jonas Šliūpas.

Muziejinių pasirinkimas tame pačiame muziejuje eksponuoti Kazio Varnelio kūrybą ir tautodailę nėra atsitiktinis, nes tautodailė Kazio Varnelio kūrybai padarė nemažą įtaką, tad dažnai šio menininko oparto meno ištakų reikia ieškoti audėjų raštuose. K. Varnelio kūrinių ryšys su liaudies menu kyla iš šeimos: dailininko tėvas Kazimieras Varnelis

Parodos „Tapatybė ir forma. Kazio Varnelio kūryba Jono Šliūpo muziejuje“ fragmentai ir eksponatai. Augustino Bėkštos nuotraukos

(1871–1945) buvo žinomas liaudies meistras, o mama Teofilė Domarkaitė-Varnelienė – Alsėdžių apylinkėse garsėjo kaip talentinga audėja. Negana to, pats K. Varnelis yra sakęs, kad jaučiasi artimas anoniminiams dailininkams, kurie amžiams bėgant kartojo tuos pačius ornamentus tūkstančius kartų, ir kartu tikintis dialogu su praeitimi bei kūrybos nenutrūkstama evoliucija. Taigi paroda „Tapatybė ir forma“ – bandymas vizualizuoti šias garsaus menininko mintis ir atrasti kažką bendra tarp modernaus menininko darbų ir dažnai bevardžio, kolektyvine kūryba paremto liaudies meno, užduoti klausimą, ar šimtmečius mūsų kultūroje įsitvirtinusi profesionalaus ir populiariojo meno skirtis vis dar aktuali, ar vis dėlto galima rasti sąsajų tarp šių, atrodytų, skirtingų kūrybos polių ir išvelgti bendrą evoliucijos giją.

Šalia K. Varnelio žymiausių XX a. 7–8 dešimtmečių optinių kompozicijų, sukeliančių gilumos,

judėjimo, pulsavimo, mirgėjimo įspūdį, sujungiančių atskiras ritmiškai besikartojančias geometrines figūras į raibuliuojančius raštus, galima pamatyti sodrius dvispalvius audinius, atliepančius to laikotarpio Varnelio tapybą. Galiausiai įvairių audinių mozaika leidžia susikoncentruoti į drobių fragmentus ir pasigrožėti geometrinių raštų, audimo technikų įvairove.

Šia paroda muziejininkai nori priminti ne tik apie dvi iškilias asmenybes – Joną Šliūpą ir Kazį Varnelį, kad ir skirtingais laikotarpiais puoselėjusias lietuvių bei savo šaknis išėivijoje, bet ir atkreipti lankytojų dėmesį į unikalų Jono Šliūpo muziejaus pastatą – medinę vilą, dar XIX a. pabaigoje statytą grafų Tiškevičių, ir pabandyti interpretuoti Kazio Varnelio idėją namų erdvę paversti muziejumi, ką dailininkas darė su savo namais.“

Specialiai šiai parodai buvo parengta naujų edukacinių užsiėimų. 2024 m. sausio mėnesį po parodą pradėtos vesti teminės ekskursijos.